

เสรีภาพหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔

พิทยา ว่องกุล*

นักหนังสือพิมพ์อาวุโสผู้มีชีวิตในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ซึ่งได้ผ่านยุครัฐประหารใช้กำลังอาวุธยึดอำนาจเข้าปกครองประเทศ กระทั่งถึงยุคประชาธิปไตยมีรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ดังมีสมญานามว่า ฉบับทอปฏิตบ้าง ฉบับพันปลอมบ้าง หรือฉบับครึ่งใบบ้างและอื่น ๆ นักหนังสือพิมพ์หลาย ๆ ท่านเห็นว่าเสรีภาพหนังสือพิมพ์สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ กระทั่งก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัตินั้น ช่วงเวลาดังกล่าวหนังสือพิมพ์มีเสรีภาพในการแสดงออกด้านความคิดเห็น การพิมพ์มากกว่า ยุคสมัยใดๆ แม้กระทั่งในสมัยปัจจุบัน

รัชกาลที่ ๗ ทรงห่วงใยในสิทธิเสรีภาพหนังสือพิมพ์อย่างมาก ทั้งที่หลักการรัฐธรรมนูญฉบับแรกของคณะราษฎรได้ให้หลักประกันถึงปรากฏในมาตรา ๑๔ อยู่แล้ว แต่พระองค์ทรงย้านำนักขอให้รัฐบาลทำการตามหลักรัฐธรรมนูญ นั่นคือให้เสรีภาพในการพูด การเขียน การโฆษณาจริง ๆ

“ตามที่ทรงยกตัวอย่างหนังสือพิมพ์เดลิเมล์นั้น หนังสือพิมพ์เดลิเมล์ได้ยุยงให้เกิดการจลาจลอย่างชั้ จึงต้องถูกปิด กรรม-

การอุดหนุนได้วินิจฉัยยืนตามคำสั่งพนักงานการพิมพ์ และจะทรงเห็นได้ว่าตัวการสำคัญในหนังสือพิมพ์เดลิเมล์ เช่น นายหลุยส์ คีรีวัต และพระยาศรภักย์พิพัฒน์ ได้เป็นกบฏอย่างชัด ๆ นอกจากนี้เมื่อมีพระราชบัญญัติใหม่แล้ว รัฐบาลมิได้ปิดหนังสือพิมพ์ใด ๆ และรัฐบาลต้องระมัดระวังในการที่จะสอดส่องมิให้หนังสือพิมพ์ใช้เสรีภาพในการกล่าวกระทบกระเทือนถึงพระองค์ ดังที่เป็นมาแล้ว ก็ได้จัดการปิดหรือฟ้องร้องผู้กระทำความผิด”^๑

* นักเขียน นักวิชาการอิสระ

^๑ นาย ดิเรก ชัยนาม บันทึกคำกราบบังคมทูลของรัฐบาล ซึ่งนำขึ้นทูลเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, จาก ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, “บันทึกถวาย”, เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิทย์พานุก, ๒๕๑๖), หน้า ๖๑.

สมัยคณะราษฎรียึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว เสรีภาพหนังสือพิมพ์ก็ยังเพื่อ แม้กระทั่งองค์ประมุขของชาติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังถูกฟ้องร้อง นั่นคือนายถวัติ ฤทธิเดช มอบหมายให้นายวาศ สุนทรจามร เป็นทนายความเขียนสำนวนคำฟ้อง แล้วต่อมา นายเกษม ภาสประภักดิ์ หัวหน้าข่าวหนังสือพิมพ์ *หลักเมือง* สมัยนั้น นำสำนวนคำฟ้องลงในหนังสือพิมพ์ *หลักเมือง* เช้าวันรุ่งขึ้นตำรวจก็ออกตระเวนเก็บหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น อธิบดีตำรวจในฐานะเจ้าพนักงานการพิมพ์มีคำสั่งยึดใบอนุญาตหนังสือพิมพ์ *หลักเมือง*

การนำหนังสือพิมพ์มาใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมืองเพื่ออำนาจและการต่อสู้ของกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม การเสียศีลศาลที่มีคำสั่งห้ามบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ทุกฉบับเสนอข่าวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะประทับอยู่ประเทศอังกฤษทรงเป็นโจทก์ฟ้องรัฐบาลในคดีแพ่ง กรณีของนักเขียนนักหนังสือพิมพ์ประเภทเห็นแก่ประโยชน์ โดยไม่มีความรับผิดชอบต่อศีลธรรมอันดีและอื่น ๆ ได้สร้างความลำบากใจแก่คณะราษฎรไม่น้อยทีเดียว

เสรีภาพหนังสือพิมพ์เป็นเสรีภาพที่เปิดให้แสดงออกซึ่งความจริง ในภาวะหนึ่งความจริงอาจเป็นสิ่งต้องห้ามเพราะผู้มีอำนาจหวังเกรงการวิจารณ์ บางครั้งกลุ่มบุคคลบางกลุ่มใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือโจมตีประบัตย์โดยไม่คำนึงถึงสัจจะของข่าวสาร และรัฐบาลบางชุดหวังอำนาจการปกครองบ้านเมืองจะกระทบกระเทือนมากเกินไป จนหาวาทะแนวการวิจารณ์อย่างจริงใจของหนังสือพิมพ์ เห็นว่าเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคง แต่ความจริงแท้ที่เกิดขึ้นเป็นนิจ นั่นคือรัฐบาลเผด็จการมักคุกคามและจำกัดเสรีภาพหนังสือพิมพ์

แม้ว่า หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ไม่นานนัก รัฐบาลคณะราษฎรปิดหนังสือพิมพ์ไปหลายฉบับ แต่การศึกษาอย่างวิเคราะห์ก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นมากในช่วงสมัยนี้ เพราะเป็นสมัยที่หนังสือพิมพ์ถูกใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมือง ทักษะยึดมั่นในการปกครองแบบเก่าได้ปะทะกับทักษะการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบใหม่ ปัญหาผลประโยชน์ทางการเมืองคือ โฉมหน้าและเนื้อแท้ของหนังสือพิมพ์จำนวนไม่น้อย ขณะเดียวกัน คำถามหนึ่งที่ไม่ควรละเลย รัฐบาลสมัยนั้นต้นตระหนักต่อการทำลายอำนาจจนแยกแยะการวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงใจ ออก

จาก “การมุ่งเป็นปรปักษ์” ได้อย่างกระจ่างชัดหรือไม่

ปัญหาเหล่านี้ยังต้องศึกษากันอย่างละเอียดต่อไป

จากหัวเลี้ยวหัวต่อช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๗ ซึ่งหนังสือพิมพ์ถูกปิดมาก “...ตั้งแต่ปลายเดือนมิถุนายน ๒๔๗๕ มาจนถึงเดือนกรกฎาคม ๒๔๗๗ รัฐบาลได้สั่งถอนใบอนุญาตเป็นเจ้าของบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ถึง ๒๘ ครั้ง โดยเฉพาะในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ อันเป็นปีที่มีการรบระหว่างคนไทยด้วยกัน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามกบฏบวรเดชนั้น หนังสือพิมพ์ถูกปิดถึง ๑๗ ฉบับ...”^๒

ก่อนหน้านี้ ใช่ว่าหนังสือพิมพ์จะไม่ถูกควบคุมความประพฤติ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ช่วงที่กิจการหนังสือพิมพ์กำลังรุ่งเรือง เสรีภาพล้นเหลือ กฎหมายควบคุมการพิมพ์และการหนังสือพิมพ์ได้กำเนิดขึ้นครั้งแรกในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ เรียกว่า “พระราชบัญญัติว่าด้วย สมุด เอกสาร แล หนังสือพิมพ์” สมุหเทศาภิบาลมณฑลมีอำนาจถอน ใบอนุญาตในเวลาใดหรือตลอดกาลได้ ถ้า

หนังสือพิมพ์ลงเรื่องราวอันก่อเกื้อด้วยความสงบราบคาบของประชาชน”^๓ แต่ยังไม่เปิดให้ศาลพิจารณาเพิกถอนคำสั่งนั้นได้ กรณีศาลเพิกถอนคำสั่ง สมุหเทศาภิบาลหรือรัฐบาลไม่ต้องรับผิดชอบใช้คำทดแทนใดๆ

พันธนาการหนังสือพิมพ์แน่นหนายิ่งขึ้นหลังจากปี ๒๔๗๗ โดยเฉพาะยุคเผด็จการครองเมือง หนังสือพิมพ์ไม่เพียงแต่เผชิญกับกฎหมายจำกัดและจำกัดสิทธิเสรีภาพเท่านั้น นักหนังสือพิมพ์บางคนยังถูกลอบสังหารแท่นพิมพ์ถูกทุบหรือถูกล่ามโซ่ แม้กระทั่งปัจจุบัน รัฐบาลยังใช้กฎหมายหลายฉบับควบคุมหนังสือพิมพ์ไว้อย่างหนักหน่วง เช่น กฎหมายการพิมพ์ ๒๔๘๔ ประกาศคณะปฏิรูปฉบับที่ ๔๒ และบางมาตราในกฎหมายความมั่นคง กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง

ปัญหาหนังสือพิมพ์กับความมั่นคงเกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคแรกเริ่มมีแท่นพิมพ์ขึ้นในประเทศไทยกระทั่งปัจจุบัน หากย้อนขึ้นไปอีกถึงสมัยอยุธยา การยุบหรือยุทกล่าวให้เกิด “สามัคคีเภท” ในบ้านเมือง สร้างความไม่พึงพอใจกันระหว่างประชาชน หรือเป็นเหตุ

^๒ ลาวลีย์ โชติมาตร, อุบัติการณ์หนังสือพิมพ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ทาสีโก, ๒๕๒๒), หน้า ๑๔๔.

^๓ สุภาพันธุ์ บุญสะอาด, ประวัติหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๑๗), หน้า ๑๗๔.

ให้เกิดขบถ การกระทำเช่นนี้เป็นสิ่งร้ายแรง และต้องห้าม

สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ปัญหาเรื่อง ความลับ การเขียนเพลงยาวปิดไว้อย่างลับๆ หรือการทอดบัตร์สนเท่ห์กล่าวฟ้องร้อง ขุนนางและเจ้านาย คนไทยสนใจมาตลอด บทดกลอนขอตก่อนหรือหนังสือทั้งซึ่งเนื้อ ความเสียดสีถากถางโจมตีขุนนางและเจ้านาย เป็นสิ่งต้องห้าม ถ้าสืบจับได้ โทษทัณฑ์ ของผู้กระทำหนักหน่วงมาก

“....กลอนขอตก่อนย่อมมีตกตื้นใน สมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นแพะแซ่ บรรดาคำ ขอตก่อนก็เหมือนกับหนังสือทั้ง ตัวผู้ผูกคำ ค่อนยอมต้องอำพรางซ่อนตัว ไม่ให้ใครรู้ว่าใครแต่ง เพื่อหลีกภัย จนแม้ผู้ถูกก่อน ตายไปแล้วก็ยังต้องถูกละหลานคนข้างเคียง หากไม่มีใครที่จะเคียงข้อก่อก๊วญแล้ว จึงจะ เผยตัวออกมาได้....”^๔

ความประหลาดประการหนึ่งด้านการ รับรู้ของมนุษย์ นั่นคือ เรื่องปกปิดเป็นความ ลับและเรื่องต้องห้ามมักจะได้รับการจดจำสืบ ทอดต่อ ๆ กันมา บางคนก็พยายามสืบเสาะ หาที่มา บ้างนำมาซุบซิบซิบแพร่ข่าวจาก

ปากสู่ปากเสียดยยาว ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มี เพลงยาวที่โด่งดังมากฉบับหนึ่งคือ เพลงยาว แต่งว่าพระยามหาเทพ (ทองปาน) เมื่อครั้งยังเป็นหมื่นราชามาตย์ สันนิษฐานกันว่า พระ มหามนตรี (ทรัพย์) แต่ง ท่านเป็นกวีใน กระบวนการแต่งกลอนแปดอย่างหาตัวจับยาก ผู้หนึ่งในสมัยนั้น บทดกลอนที่สร้างชื่อเสียง ให้พระมหามนตรีมาก เพียงเอ่ยชื่อ ระเด่น ลันได นักอ่านวรรณคดีก็รู้จัก ส่วนผลงาน อื่น ๆ ไม่ปรากฏมากนัก เนื่องจากตอนมีชีวิตอยู่ ท่านไม่ใคร่พอใจแต่งเรื่องโดย เปิดเผย

“เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ทอง ปาน) นั้น เล่ากันมาว่าเป็นแต่ลอบแต่ง แล้วเขียนมาปิดไว้ที่ทิมดาบตำรวจในพระ บรมมหาราชวัง ผู้คนเห็นก็รู้ว่าเป็นผู้ปาก พระมหามนตรี (ทรัพย์) แต่ไม่มีผู้ใดฟ้อง ร้องว่ากล่าว มีแต่ผู้ลอบคัดเอาไป (แล้วเห็น จะฉีกทั้งต้นหนังสือเสีย จึงไม่เกิดความจวน ทอดบัตร์สนเท่ห์) ด้วยครั้งนั้นมีคนซึ่งพระยา มหาเทพ (ทองปาน) อยู่มากด้วยกัน เพลงยาว นั้นก็เลยแพร่หลาย หอพระสมุดฯ ได้พิมพ์ เพลงยาวนั้นไว้ในหนังสือวชิรญาณวิเศษ

^๔ ปลายพระหัตถ์ กรมพระยานรินสุรินทรวงศ์ลงกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมเด็ก (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๔๙๘), ภาค ๕ หน้า ๕๖๖-๕๖๗.

เล่ม ๓ ประจำปี ๒๕๓๐ จุลศักราช ๑๒๕๓
(พ.ศ. ๒๕๓๐)^๕

เสรีภาพในการแสดงออกของราษฎร
จักเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะยื่นเรื่องฟ้องตุลาการและ
ยื่นฎีกาทูลเกล้าฯ ต่อพระมหากษัตริย์ยามเมื่อ
ได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อนอย่างแสนเข็ญ
แต่การมีเรื่องฟ้องร้องกันถึงโรงถึงศาลเป็น
ปัญหาหนักสำหรับราษฎร ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง
และเข้าไปเผชิญกับอำนาจของขุนนางผู้เป็น
สภาตุลาการ หรืออาจเจออิทธิพลของขุนนาง
ระดับต่าง ๆ ที่คำนวณความอีกฝ่ายหนึ่ง ยิ่ง
จะฟ้องร้องว่ากล่าวขุนนางผู้ใหญ่ระดับสูง
ราษฎรธรรมดาสามัญประเภทไพร่ทาสยิ่งต้อง
เจียมตัว เสรีภาพการแสดงออกทางความคิด
เห็นของคนสมัยนั้น จึงขึ้นอยู่กับตำแหน่ง
ฐานะทางการเมืองด้วย

บุคคลประเภทหนึ่งซึ่งมีความสามารถ
ใช้ภาษา มีชั้นเชิงการเขียนกลอนขอคัดก่อน
ได้ที เบี่ยงเบนการโจมตีเป้าตรงตัวให้เป็น
การเปรียบเทียบ คนสมัยนั้นอ่านแล้วจะ
รู้ตัวว่าหมายถึงใคร ความสามารถเช่นนี้
ต้องยกให้กวี กวีพลิกแพลงใช้เนื้อความ

แฝงเร้นอยู่ในบทกลอน เพลงยาวหรือแทรก
อยู่ในบทร้อยกรองบางส่วนได้อย่างลึกซึ้ง ผู้
อ่านถ้าไม่พิจารณาให้ดีแล้ว จะไม่เข้าใจ
ตัวอย่างเช่นนี้ หากอ่าน ราชบัณฑิตยสถาน
มหาวิสุนทรภู่อย่างละเอียดอีกครั้ง จะเห็น
ว่าสุนทรภู่ได้แทรกเรื่องบางเรื่องซึ่งท่านบอก
อย่างโจ่งแจ้งไม่ได้ไว้ภายในการเปรียบเทียบ
อย่างงดงามของบทกลอน

ขอยกกลอนขอคัดก่อนสมัยรัชกาลที่ ๓
กวีหญิง คุณพุ่มธิดาพระยาราชมนตรี (ภู่)
แต่งคำอธิบายที่สะท้อนภาพบุคคล สถานะที่
สมัยนั้นได้อย่างคมคาย เสียชื่อเสียงอย่างหนัก
ไปถึงกระดุก คำอธิบายของคุณพุ่มมี
ดังนี้

๑. ขอย่าให้เป็นคนซิดของเจ้าคุณ
ผู้ใหญ่
๒. ขอย่าให้เป็นคนใช้ของเจ้า
พระยานคร
๓. ขอย่าให้เป็นคนต้มน้ำร้อนของ
พระยาศรี
๔. ขอย่าให้เป็นมโหรีของพระยา
โคราช

^๕ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “อธิบายบทละครเรื่องระเด่นลันได”, บทละครเรื่อง พระมะเหลเถไถ
เรื่องอุณรุทธหรือเรื่อง กลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเบ็ดสวรรค์ กลอนเพลงยาวเรื่องพระอาการประหาร
ของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ และบทละครเรื่องระเด่นลันได, (กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๕๑๖).
หน้า ๑๕๑.

๕. ขออย่าให้เป็นลูกสาวสวสดีของพระองค์ชมสาย

๖. ขออย่าให้เป็นผีพายของเจ้าฟ้าอาภรณ์

๗. ขออย่าให้เป็นละครของแม่น้อยบัว

๘. ขออย่าให้เป็นดวงชะตาของอาจารย์เซ่ง

๙. ขออย่าให้เก่งเหมือนคุณหญิงฟัก

๑๐. ขออย่าให้เป็นสมบัติของพระนายไวย

๑๑. ขออย่าให้เป็นดอกไม้ของเจ้าคุณวัง

๑๒. ขออย่าให้เป็นระฆังวัดบวรนิเวศ

การแสดงออกอย่างแฝงเร้นของกวีบุคคัลร่วมสมัยร่วมเหตุการณ์จะเข้าใจได้ดีถ้าอธิบายของคุณพุ่มบางข้อที่ยกมานี้ เป็นคำอธิบายของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ^๖ เช่น “ขออย่าให้เป็นคนใกล้ชิดของเจ้าคุณผู้ใหญ่” หมายถึง เจ้าพระยาบดินทรเดชา (ตันสกุลสิงหเสนี) เล่ากันว่า เมื่อถืออาญาสิทธิเป็นแม่ทัพไปรบญวนในรัชกาลที่ ๓ นั้นฆ่าคนง่าย ๆ แม้จนคนรับใช้ใกล้ชิด ถ้าทำความผิด ไม่พอใจก็ให้ฆ่าเสีย

“ขออย่าให้เป็นคนใช้ของเจ้าพระยานคร” เหตุการณ์มีว่า เจ้าพระยานคร (น้อย) ชอบใช้คนอย่างนอกกริยาต่าง ๆ ทั้งเช่น เวลาไปเรือ ถ้าเรือแล่นช้าไม่ทันใจ ว่าเรือช้เกียจให้ยกขึ้นคว่ำบนบกแล้วให้ผีพายเรือทุกคน เรือก็กลัวเจ้าพระยานครไปไหนพายแล่นเร็วเสมอ

“ขออย่าให้เป็น ดอกไม้ของเจ้าคุณวัง” เจ้าคุณวังคือเจ้าจอมมารดาทานี ในรัชกาลที่ ๑ อันเป็นธิดาของเจ้าพระยามหาเสนา บุนนาค ที่คุณพุ่มอธิบาย หมายความว่าพอผลิดอกก็ถูกเด็ด ไม่ได้อยู่นาน

ในสังคมใดก็ตาม หากประชาชนเก็บกตความคิดเห็น ไม่มีโอกาสแสดงออกต่อหน้าธารกำนัล การระบายความในใจจึงต้องใช้วิธีการซุบซิบ สำนวนไทย “ปากคนยาวกว่าปากกา” สะท้อนให้เห็นสภาพของคนไทยซึ่งพยายามแหวกออกจากกรอบการถูกจำกัดความคิดเห็นได้ประการหนึ่ง

การนำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ไทยเข้ามา ลักษณะการผลิตหนังสือได้คราวละหลายๆ สามารถแจกหรือจำหน่ายได้อย่างแพร่หลาย คุณสมบัติที่เป็นสื่อมวลชนของสิ่งพิมพ์และหนังสือพิมพ์ นับว่าเป็นก้าวสำคัญยิ่งต่อการ

^๖ ปลายพระหัตถ์กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จ (พระนคร. คลังวิทยา, ๒๕๕๕) หน้า ๔๗๘-๔๘๓. โปรดอ่านรายละเอียดต่างๆ ส่วนที่ยกมาเป็นเพียงตัวอย่างเล็กน้อย

ชักนำให้คนไทยไปสู่การแสวงออกต่อสาธารณชน

หลักฐานเกี่ยวกับการกำเนิดแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทยครั้งแรกเริ่มขึ้นในประเทศพม่า พ.ศ. ๒๓๕๕ โดยนางแอน จัดสัน (Ann Judson) กับช่างพิมพ์ชื่อเฮ้าท์ (Hough) ต่อมาจึงย้ายไปตั้งที่โรงพิมพ์ของคณะเบปติสต์ เมืองมะละกา ประเทศอินเดีย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ ขณะนั้นมิชชันนารีสนใจภาษาไทย จึงใช้พิมพ์ตำราไวยากรณ์ของ ร้อยเอก เจมส์ โลว์ (James Low) ในปี ๒๓๗๑ จากนั้นนักสอนคริสต์ศาสนาได้แก่ โรเบิร์ต เบิร์น (Robert Burn) และ จอห์นสัน ได้ซื้อและนำแท่นพิมพ์นี้ไปตั้งที่สิงคโปร์ เปิดรับพิมพ์หนังสือไทย ในปี ๒๔๗๕ คณะอเมริกันบอร์โดได้ซื้อเป็นกรรมสิทธิ์ ดังนั้นเมื่อหมอบรัดเลและคณะเดินทางถึงสิงคโปร์ ในปี ๒๔๗๘ ปาร์กเกอร์แห่งอเมริกันบอร์โดประจำเมืองสิงคโปร์จึงมอบแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ให้นำเข้ามาสู่ประเทศไทยในปี ๒๓๗๙

พวกมิชชันนารีได้พิมพ์เรื่องราวในกัมภีร์คริสต์ศาสนาออกแจกจ่ายคนไทย ก่อนหน้านั้นได้มีประกาศทางราชการ ห้ามคนไทยรับ

แจกหนังสือจากมิชชันนารี ทั้งที่หนังสือสมัยแรกๆ เป็นคำสอนทางศาสนาภาษาจีน ส่วนการพิมพ์คำสอนเป็นภาษาไทยเริ่มต้นตั้งแต่ปี ๒๓๗๙ เป็นต้น กระทั่งวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๓๘๐ พวกมิชชันนารีได้พิมพ์หนังสือชุดหนึ่งจำนวน ๓ เล่ม เล่ม ๑ ว่าด้วยชื่อ ลักษณะ และพระราชบัญญัติของพระเยซูเจ้า เล่ม ๒ ชื่อ ความแตกต่างกันระหว่างพระพุทธรูปเจ้ากับพระเยซูคริสต์ เล่ม ๓ ชื่อ หนทางอันแท้จริงที่จะไปสวรรค์

ความแตกต่างกันระหว่างพระพุทธรูปเจ้ากับพระเยซูคริสต์ ได้สร้างผลสะท้อนขึ้นมา และพวกเพื่อนของพวกมิชชันนารี ซึ่งทำงานติดต่อกับรัฐบาลไทย “มีความตกใจเป็นอันมาก เกรงว่าพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงแล้วจะกริ้วพวกมิชชันนารี ในการที่พยายามทำลายความเชื่อถือในพระพุทธรูปเจ้าของประชาชน เช่นนั้น หนังสือเล่มนี้ได้ทำให้มีกนเกลียดชังพวกมิชชันนารี จนถึงพวกมิชชันนารีต้องหยุดแจกชั่วคราว แต่กว่าจะหยุด ได้แจกไปเสียหลายร้อยเล่มแล้ว”^๑

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระองค์ทรงระมัดระวังมิให้มีเรื่องกระทบกระทั่งจนเป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตก

^๑ บันทึกหมอบรัดเล วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๓๘๐, ใน “เรื่องมิชชันนารีอเมริกันมาประเทศสยาม” ประชุมพงสาวดาร, ภาคที่ ๓๑ (กรุงเทพฯ : องค์การการกุศล ๒๕๐๘) หน้า ๑๑๘.

แตกกว้าง การที่ประเทศตะวันตกพยายามแผ่อิทธิพลเข้าครอบครองประเทศในเอเชีย ทำให้นโยบายต่างประเทศจำต้องใช้ความสุ่มรอบคอบ บางครั้งไทยถึงกับยอมอ่อนข้ออย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่าทีต่อประเทศอังกฤษซึ่งเข้าไปยึดครองประเทศพม่า สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อมิชชันนารีในการเผยแพร่ศาสนาไปโดยปริยาย

การเผยแพร่คริสต์ศาสนาของพวกมิชชันนารีรุกเข้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง หลายครั้งพวกเขาเข้าไปแจกหนังสือในงานพระศพเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงหลายองค์ “ครั้งหนึ่ง บรัดเลได้นำหนังสือไปแจกในงานพระเมรุของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี ในปี ๑๘๓๗ (พ.ศ. ๒๓๘๐) ซึ่งบรัดเลไม่คาดว่าจะเป็นคนสนใจรับหนังสือเหมือนแจกในกลุ่มคนจีน แต่ปรากฏว่ามีคนจำนวนมากมารุมล้อมขอรับหนังสือ จนกระทั่งบรัดเลต้องหนีลงไปในเรือ ก็ยังมีคนว่ายน้ำตามไปขอ วันนั้นบรัดเลสามารถแจกได้ถึง ๖๐๐-๗๐๐ ฉบับ.....”^๘

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้เสรีภาพแก่พวกมิชชันนารีในการแสดงความคิดเห็นและเผยแพร่คริสต์ศาสนาเป็น

อย่างมาก แต่สำหรับคนไทยพระองค์ทรงถือว่า เป็นราษฎรในแผ่นดินอันควรใส่พระทัยดูแล ความคิดเห็นหรือพฤติกรรมใดจักเกิดปัญหาขัดแย้งขึ้นมา พระองค์ทรงหาทางระงับเสีย

“ในบันทึกหมอบรัดเลได้กล่าวถึงข้าราชการคนหนึ่ง ซึ่งอ้างว่าได้ยินข่าวจากในพระราชวังด้วยหูของตัวเองว่า รัชกาลที่ ๓ ไม่พอพระทัยที่มีคนรับหนังสือจากมิชชันนารี ทั้งยังพุดซุ่มมิชชันนารีและคนที่มาฟังการบรรยายที่ร้านหม้อว่า ถ้าบ้านไหนถูกพบว่ามีหนังสือ บ้านนั้นจะถูกทำลายและคนจะถูกตัดคอ ซึ่งเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นในปี ๑๘๓๙ (พ.ศ. ๒๓๘๒) บรัดเลได้บันทึกถึงเรื่องนี้ว่า

๒๕ ธันวาคม เจ้าฟ้าน้อยมาแจ้งข่าวว่า พระเจ้าอยู่หัวทรงลงอาญาข้าราชการของพระองค์คนหนึ่ง ผู้ซึ่งรับข่าวว่า พระเจ้าอยู่หัวไม่พอพระทัยในการเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารี และได้เกิดเรื่องขึ้น พระเจ้าอยู่หัวได้ปลดข้าราชการนั้นออกจากตำแหน่งและลดเขาลงเป็นไพร่ นี่จะเป็นสิ่งเข้าใจได้ว่าพระองค์ทรงเป็นมิตรกับมิชชันนารี”^๙

^{๘-๙} อ้างถึงโดย วิภคย์ พงศ์พนิตานนท์, “ศาสนากับหมอบรัดเล,” หมอบรัดเลกับสังคมไทย, โครงการสัมมนาทางวิชาการร่วมระหว่าง โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๖-๑๗ กรกฎาคม ๒๕๒๘. หน้า ๕ และ ๑๐.

แม้ว่ารัชกาลที่ ๓ จะให้เสรีภาพในการพิมพ์เอกสารหนังสือแก่พวกมิชชันนารีไว้ว่าจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นเลย บันทึกลมอบรัตน์ เดือนตุลาคม ๒๓๙๓ ระบุว่า พวกเสมียนและครูไทยที่ทำงานกับมิชชันนารีถูกจับขังหลายคน เหตุการณ์นี้ตรงกับความในลายพระหัตถ์กรมพระยาดำรงราชานุภาพถึงกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ฉบับที่ลงวันที่ ๑๘ มี.ค. ๒๔๗๙ ว่า

“เมื่อหมอบรัตน์แรกตั้งโรงพิมพ์สำเร็จ หาหนังสือไทยจะพิมพ์ขาย นายโหมค่อมมาตยกุล เกิดเลื่อมใส เอากฎหมายฉบับขึ้น (เกิมน่าจะเป็นของพระยามหาอำมาตย์ (ป้อม) บิดา) ให้หมอบรัตน์ไปพิมพ์ พอพิมพ์เป็นสมุดฝรั่งได้เล่ม ๑ ความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็รู้ คำรัสว่าถ้าใครๆ มีกฎหมายอยู่ในมือไม่เลือกหน้า พวกเจ้าตัวย่อมความก็จะเอาไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับคดโกง ให้ยากแก่กบิลเมือง จึงคำรัสสั่งให้รับหมดทั้งฉบับเขียนและฉบับพิมพ์”

เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของคนไทย เริ่มปรากฏหลังจากหมอบรัตน์ได้ออกหนังสือพิมพ์บางกอกรีคอร์เดอร์ ใน พ.ศ. ๒๓๘๗ รูปแบบสำคัญในการแสดงความเห็น

ต่อสาธารณะของคนไทยอาศัยหนังสือพิมพ์บางกอกรีคอร์เดอร์ เป็นเวทีได้ ดังนั้นคือ รูปแบบของข่าวสาร คนไทยให้เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ แก่ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์บางกอกรีคอร์เดอร์ไปลงพิมพ์หนึ่ง รูปแบบที่ ๒ หนังสือพิมพ์ทำหน้าที่เป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์และเรื่องราวในสังคมเอง และอีกประการหนึ่งคือคนไทย “ทั้งหนังสือ” หรือเขียนเรื่องมาลงหนังสือพิมพ์

ประมุขที่บางกอกรีคอร์เดอร์เปิดออกสู่เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นนั้นนับเป็นคุณูปการอันใหญ่หลวง เมื่อคนไทยได้ออกหนังสือพิมพ์เองในปลายรัชกาลที่ ๔ และในรัชกาลที่ ๕ บรรดาพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอ เชื้อพระวงศ์ ต่างสนใจและหันมาทำหนังสือพิมพ์ไทย เช่น ราชกิจจานุเบกษา พิมพ์ปลายรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๑ ครุโณวาท ออกในรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๗ ขาวราชการ พ.ศ. ๒๔๑๘ กล่าวได้ว่าเสรีภาพแรกสุดของหนังสือพิมพ์คนไทยเป็นเสรีภาพของเชื้อพระวงศ์นักหนังสือพิมพ์ระดับสูงซึ่งมีขุนนางผู้ใหญ่ช่วยนั่นเอง

เนื่องจากหนังสือพิมพ์ที่ออกในสมัย

รัชกาลที่ ๔ มีจำนวน ๖ ฉบับ^{๑๐} เป็นหนังสือพิมพ์ของคนไทยเพียงฉบับเดียว คือ *ราชกิจจานุเบกษา* หรือที่เรียกกันว่าหนังสือพิมพ์หลวง ซึ่งรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้ออกมาเพื่อชี้แจงเรื่องราวและข่าวราชกิจทั้งปวง รวมไปถึงประกาศต่าง ๆ อันเป็นกฎหมายในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่วนที่เหลือนอกนั้นเป็นหนังสือพิมพ์ของชาวตะวันตก ได้แก่ *บางกอกกรี๊ดเดอร์* รายบักซ์ *สยามไทมส์* (Siam Times) รายสัปดาห์ พ.ศ. ๒๔๐๗ *บางกอกเพรส* (Bangkok Press) รายสัปดาห์ออก พ.ศ. ๒๔๒๗ *สยามวิกลีโมนิเตอร์* (Siam Weekly Monitor) รายสัปดาห์ พ.ศ. ๒๔๐๙ และ *บางกอกซัมมารี* (Bangkok Summary) รายสัปดาห์ พ.ศ. ๒๔๖๖ จากประเภทบุคคลที่ดำเนินงานหนังสือพิมพ์ทำให้สามารถสรุปได้ว่า เสรีภาพหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นเสรีภาพของชาวตะวันตก ผู้ซึ่งมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตคุ้มครองและเป็นเสรีภาพของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง

ในประวัติศาสตร์หนังสือพิมพ์ไทย สมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นยุคที่หนังสือ

พิมพ์มีเสรีภาพมากที่สุด เพราะโดยทั่วไปกิจการหนังสือพิมพ์เป็นของชาวต่างประเทศผู้มีอำนาจทางการเมืองยุโรปสนับสนุน หนังสือพิมพ์ไทยเองเป็นของทางราชการ สมัยนั้นคนไทยไม่มีบทเรียนด้านหนังสือพิมพ์มาก่อน พระราชบัญญัติหรือกฎหมายการพิมพ์ยังไม่เกิดขึ้น การลงโทษคดีหมิ่นประมาทไม่ได้ห้ามปรามการเขียนเรื่องราวลงหนังสือพิมพ์ ช้ายังไม่มีหลักเกณฑ์การกำหนดโทษหนักเบาเลยแม้แต่แต่น้อย จนกระทั่งมีการหมิ่นประมาททางหนังสือพิมพ์เกิดขึ้นเป็นคดีแรก ระหว่างหมอบรัดเลย์กับออบาเร กงสุลฝรั่งเศส หมอบรัดเลย์ในฐานะเจ้าของและบรรณาธิการ ลงพิมพ์ข้อความในหนังสือบางกอกกรี๊ดเดอร์ กล่าวหากงสุลฝรั่งเศสกระทำการผิดธรรมเนียม ทู่ตู่เกี่ยวกับกิจการภายในของประเทศเข้าไปยังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ขอให้ปลดสมเด็จพระยาศรีสุริยวงศ์ออกจากสมุหพระกลาโหม กงสุลฝรั่งเศสจึงฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายเป็นจำนวนเงิน ๑,๕๐๐ เหรียญอเมริกัน ทว่าลงผิดความข้อเท็จจริงเพียงแต่เรียกร้องให้เปลี่ยนตัวเจ้าพระยา

^{๑๐} หลวงประสานบรรณวิทย์ (รวบรวม), *รายงานหนังสือพิมพ์ข่าวซึ่งออกเป็นระยะในประเทศสยาม, พิมพ์ในงานพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าแฉะไขดวง ครอบปัญญาสมวาระ เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔* หน้า ๑.

ป
ผ
อ
น
ม
ค
พ
า
น
ก
ง
เ
น
า
ร
น
ร
ก
ง
อ
ร
ง
ม,
า

ใหม่ออกจากตำแหน่งคอมมิชชันเนอใหญ่
ในสัญญาไมตรีกับเมืองเขมร”^{๑๑}

“ทางคณะผู้พิพากษาประกอบด้วย
กงสุลอเมริกันเป็นประธาน ประกอบด้วย
ผู้พิพากษาชาวต่างประเทศอีก ๓ คน ตัดสิน
ว่า หมอบรัดเลย์ผิดจริง จึงพิพากษาให้
หมอบรัดเลย์จ่ายเงินค่าเสียหายแก่โจทก์เป็น
เงินร้อยเหรียญอเมริกันและเสียค่าธรรมเนียม
ศาลอีก ๑๐๗ เหรียญ ๗๕ เซ็นต์ รวมเป็น
เงินทั้งหมด ๒๐๗ เหรียญ ๗๕ เซ็นต์”^{๑๒}

จุดเริ่มต้นของการควบคุมหนังสือ
พิมพ์ ด้านการหมิ่นประมาทจึงเกิดขึ้นตั้ง
แต่ปี ๒๔๐๙ เป็นต้นมา

แต่เชื่อว่าในรัชกาลพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว จักไม่มีกฎหมายในลักษณะของการ
หมิ่นประมาทเลย กฎหมายหมิ่นประมาทมี
มาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏความใน
กฎหมายตราสามดวง ระบุโทษการทำให้ได้
อายอยู่หลายประการ รวมถึงการเจรจาหยาบ
ช้าต่อพระเจ้าอยู่หัวและการทำ นิตินิเียน
ละเมิดพระยุคลบาทหรือผู้มีบรรดาศักดิ์เช่น

ใน พระอภัยมณีอาญาหลวง ระบุไว้ว่า

“๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทงองอา
บยาบกลัว เกรจาหยาบช้าต่อพระเจ้าอยู่หัว
ประมาทหมิ่นพระราชบัญญัติแลพระบันฑู
พระโองการ ท่านว่าผู้นั้นละเมิดพระราชอาษา
พระเจ้าอยู่หัว ท่านให้ลงโทษ ๘ สถาน ๆ
หนึ่ง”^{๑๓}

ให้พ้นกรับเรือน	
ให้ตัดปากตัดหูตัดมือตัดตีนเสีย	๑
ให้ทวนด้วยลวดหนึ่ง	๑
ให้จำไว้เดือนหนึ่งแล้วเอาตัวลงทวนข้าง	๑
ให้ไหมจตุระกอนแล้วเอาตัวลงเป็นไพร่	๑
ให้ไหมทวน	๑
ให้ไหมลาหนึ่ง	๑
ให้ภาคทัณฑ์ไว้	๑

การกำเนิดของหนังสือพิมพ์ขึ้นใน
รัชกาลนี้ ปัญหา “การทั้งหนังสือ” ไปลง
พิมพ์เพื่อกล่าวหาบุคคลที่อยู่ฝ่ายตรงกันข้าม
กับตน การร้องเรียกสภาพทุกข์ยากเดือดร้อน
และไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือไม่เห็น
ด้วยกับการพิพากษาคดีของสภาตุลาการ
สร้างปัญหายุ่งยากให้แก่การปกครองระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์มากจนกระทั่งพระบาท

^{๑๑} สุรัตน์, นุมนนท์. ไข่ตรวนหนังสือพิมพ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวนหนังสือ, ๒๕๒๑). หน้า, ๓๓-๓๔.
^{๑๒} เฟื่องอ้าง, หน้า ๓๔.
^{๑๓} “อาษาหลวง,” กฎหมายตราสามดวง: พิมพ์ครั้งที่ ๑ เล่ม ๔ (กรุงเทพฯ : องค์การคำกูรสุสภา, ๒๕๐๕) หน้า ๑๑.

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระ
ราชโองการให้ออกประกาศเรื่อง “ประกาศ
ไม่ให้เชื่อฟังเรื่องที่ผู้คิดไม่ฟัง เอาไปลง
หนังสือพิมพ์” และ “ประกาศไม่ให้เชื่อข้อ
ความที่ผู้ทูลหนังสือไปลงหนังสือพิมพ์”

การนำเรื่องไปลงหนังสือพิมพ์ พระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่สะท้านความให้
เพราะไม่เกินตามหลักการปฏิบัติที่กำหนดไว้
ให้ยื่นเรื่องต่อสภาตุลาการ กระทั่งทูลเกล้าฯ
ถวายฎีกาต่อพระองค์ตามลำดับ อีกทรงถือว่า
การเอาเงินไปจ้างโรงพิมพ์ลงหนังสือพิมพ์
กล่าวโทษตุลาการและคู่ความต่าง ๆ ด้วยหวัง
ว่าเรื่องคดีจะเข้าสู่พระเนตรพระกรรณ การ
กระทำเช่นนี้มีลักษณะเป็นพินิจ

“...แต่ซึ่งจะทั้งหนังสือก็ดี ไปบน
เพื่อในหนังสือพิมพ์ถึงปากหน้าคำซื้อก็จะหยิบ
ยกขึ้นว่าไม่ได้ โรงหนังสือพิมพ์มักเชื่อคน
สันคิต ความสู้เขาไม่ได้จะแพ้แล้วไม่อาจ
มาร้องฎีกา จึงไปลงหนังสือพิมพ์ ครั้นใน
หลวงไม่เชื่อ จึงไปเก็บเอาโน่นเอานี้มาบน
ทัณฑ์เมืองนั้น จะเอาชนะให้ได้ รู้เท่าอยู่
แล้ว ใจคนชาวสำคัญว่าคนชาวเหมือนกัน

นั้นแลเป็นคน คนต่ำเหมือนมิใช่คน ถึงจะ
ชอบพอรักใคร่กับคนต่ำ ก็เหมือนชาวเรือ
ขึ้นล่องชอบกับลิง โยนกล้วยโยนอ้อยให้กิน
ไม่ได้รักถึงเป็นญาติพี่น้อง”^{๑๔}

“มีพระบรมราชโองการดำรัสให้ประ-
กาศว่า หนังสือทั้งแลหนังสือไปลงพิมพ์บ้าน
หมอบอังกษทั้งสอง (หมายถึง หมอบรัดเลย์
และหมอสมิท-ผู้เขียน) อย่างนี้ จะเชื่อฟัง
เอาเป็นจริงไม่ได้ เห็นเป็นการพิรุณนัก
เพราะใครทำอย่างนั้นเห็นชัดว่า จะว่าเขา
ตรงๆ ไม่ได้จะแกล้งนินทา ว่าประจานเขา
ให้ความอึงๆ ไปเท่านั้น ถ้าจริงแล้วทางที่
จะว่านั้นเมื่ออยู่ คือที่โรงศาลแล้วร้องถวายฎีกา
เปิดเผยอยู่ไม่ห้ามทรงพระกรุณาโปรดว่าผู้มี
ทุกขร้อนเกี่ยวข้องอย่างไรๆ ให้มาร้องถวาย
ฎีกา....”^{๑๕}

ขณะเดียวกัน กรมพระอาลักษณ์
“แถลงข่าว” ผ่านหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา
ออกมาว่า “...คดีหัวเมืองในกรุงนอกกรุง
ความที่มีใจทักจำเลยสู้ความกันอยู่นั้น เคา
เวอนเมนต์สยามนั้นไม่ชอบให้คนทั้งปวงลง
หนังสือพิมพ์กล่าวโทษลูกขุนตุลาการ ผู้ที่ไป

^{๑๔} “ประกาศไม่ให้เชื่อฟังเรื่องที่ผู้คิดไม่ฟัง เอาไปลงหนังสือพิมพ์”: ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ.
๒๔๐๘-๒๔๑๑; พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, ๒๕๐๔) หน้า ๒๕๘.

^{๑๕} เพ่งอ่าง, หน้า ๑๕๘.

ลงพิมพ์ว่าตระลาการเล่าก็เป็นคนพิรุณไป จะไม่ทรงหยิบเรื่อง ในหนังสือพิมพ์ออกชำระ เป็นเด็ดขาด”

เนื่องจากหนังสือพิมพ์ราชกิจจานุเบกษา เป็นหนังสือพิมพ์หลวง จัดพิมพ์เผยแพร่ ราชกิจและประกาศอันเป็นกฎหมายทั้งปวง รวมทั้งเป็นสื่อในการชี้แจงปัญหาต่างๆ ที่ พระจอมเกล้าฯ ทรงพระราชดำริให้ขุนนาง รับรู้และนำไปปฏิบัติในการปกครองประเทศ พอประกาศดังกล่าวออกไป หมอบรัดเลย์ เห็นผางในทำนองที่ว่า เคาเวอนเมนต์สยาม คุกคามหนังสือพิมพ์ไม่ให้เสนอข่าว “เพื่อ สาธารณประโยชน์”

บทความในบางกอกกรีคอร์ดเตอร์ก็ได้ ตอบออกมาอย่างรุนแรง ตอนท้ายกล่าวว่า “ข้าพเจ้าปรารถนาจะชักเตือน เคาเวอนเมนต์ สยามให้พิจารณาความที่ประกอบนั้น ให้ ละเอียดยิ่งว่าผู้หนึ่ง (ผู้ใด) ที่รักตัวมากกว่า รักเมืองก็จะจิตใจขึ้นเท่าไร และผู้ที่มักอื้อ ราษฎรและทำร้ายต่างๆ จะมีใจสรรเสริญคำ ห้ามปรามนั้นเท่าใด เพราะสว่างด้วยจดหมาย เหตุจะดับเสียแล้ว เคาเวอนเมนต์ใดใดที่ ประเทศยุโรปอเมริกาก็ดี ย่อมให้มีหนังสือ

จดหมายเหตุกล่าวโทษคนทั้งปวงได้ไม่ห้าม ถ้าเป็นความจริงบ้างเล็กน้อย แสงสว่าง แห่งจดหมายเหตุส่องถึงก็ไม่ว่า แน่ ก็จะเป็น ประโยชน์แก่บ้านเมือง และความที่จะว่า กล่าวถึงโรงศาลนั้น ก็หายไปเพราะสว่าง จดหมายเหตุนั้น กุศลสัตว์ร้ายชอบมีดังนี้ไป เมื่อเวลาเกิดขึ้น...” ๑๖

การต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพหนังสือพิมพ์ ครั้งแรกของหนังสือพิมพ์ภาษาไทย ซึ่งชาว อเมริกาเป็นเจ้าของได้เริ่มขึ้น เนื่องจากสมัย นั้นยังไม่มีหนังสือพิมพ์เอกชนคนไทย การ ที่หมอบรัดเลย์ออกมากำกับก็เพื่อเสรีภาพหนังสือพิมพ์ สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลการต่อสู้ของนักหนังสือพิมพ์ยุคแรกต่อสู้เพื่อสิทธิเสรี ภาพความเสมอภาคแห่งมนุษยชนและเสรี ภาพหนังสือพิมพ์ เขาผู้นั้นคืออีไลจาห์ ลัฟ จอย นักหนังสือพิมพ์ชาวอเมริกันผู้ไม่หวั่น เกรงอำนาจอิทธิพลใดๆ ลัฟจอยได้ต่อสู้จน ทั่วตายเพื่ออุดมการณ์ของเขาอย่างสมศักดิ์ศรี ขณะที่ยายุเพียง ๓๕ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ อันเป็นช่วงที่หมอบรัดเลย์เพิ่งย่างเท้าเข้าสู่ แผ่นดินไทยไม่นานนัก

กล่าวได้ว่า เสรีภาพหนังสือพิมพ์ใน สมัยรัชกาลที่ ๔ นั้นสิ้นเหลือ สภาพการ

๑๖ ลาวัณย์ โชตามระ, อ้างใน “เรื่องของหนังสือพิมพ์ในไทย,” อุดมการณ์หนังสือพิมพ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าสีโก, ๒๕๒๒) หน้า ๘-๑๐.

เมืองและราชปายต่างประเทศ ทำให้พวกมิชชันนารีแสดงความกตัญญูได้อย่างเต็มที่ แม้ว่าจะรู้สึกเกรงเกรงเป็นบางครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หมอบรัดเลย์ภายหลังได้ใกล้ชิดกับพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระปิ่นเกล้าฯ ซึ่งหมอบรัดเลย์เรียก “เจ้าฟ้าน้อย” อีกทั้งยังรู้จักกับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของไทยหลายท่าน

การเสนอข่าวและการเขียนเรื่องวิพากษ์วิจารณ์ของบางกอกกรีกอร์คเตอร์ เห็นได้ชัดว่าตรงไปตรงมา ด้านการเมืองก็ทำหน้าที่เตือนตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินลงไปถึงเสนาบดีและขุนโรขุนศาล ใจความในหนังสือพิมพ์ฉบับภาษาอังกฤษ เขียนวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์และโจมตีพระพุทธรูปศาสนาหนักยิ่งกว่าฉบับภาษาไทย บางครั้งบางกอกกรีกอร์คเตอร์ ถึงกับนำเอารายชื่อผู้ที่รับหนังสือแล้วยังไม่จ่ายเงินไปลงพิมพ์ มีทั้งพระเจ้าอยู่หัว วังหลวง วังหน้าลงไป พิมพ์ชื่อประกาศว่ามีผู้ใดชำระแล้ว และผู้ใดยังไม่ได้ชำระเงิน

ส่วนทางฝ่ายไทย พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้หนังสือราชกิจจานุเบกษาตีพิมพ์ประกาศแถลงการณ์ปฏิเสธข่าว และ

ชี้แจงข้อเท็จจริง อันสืบเนื่องจากหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์สร้างปัญหาเอาไว้ เช่น

“แต่ซึ่งหมอบรัดเลย์ทำหนังสือประกาศตีพิมพ์ว่า วันอังคาร เดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ วันพุธเดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ วันพฤหัสบดีเดือน ๖ แรม ๑ ค่ำ เป็นวันไทยนับถือว่าเป็นวันประสูติ และได้ตรัสรู้แลนิพพานของพระพุทธเจ้า เรียกว่าวันวิสาขบูชา คือนับอย่างฝรั่งว่าเดือนเอเปรียล คนหัวจบฝรั่งกันไม่รู้จักอะไร วิสาขบูชาอันมิใช่การใช้ก็มิใช่เห็นใช้สินอะไรของหมอบรัดเลย์เก็บเอาตีพิมพ์อวดรู้เปล่าๆ เดือนเอเปรียลเป็นวิสาขบูชาไม่ได้ อังกฤษที่รู้การในพุทธศาสนาแท้ๆ ที่เขาคิดว่าหมอบรัดเลย์อยู่ในเมืองอังกฤษก็มีถมไป พวกนักปราชญ์อังกฤษเหล่านั้นเขาตีพิมพ์ไว้ในหนังสือของเขาว่า วันที่มีพระจันทร์เต็มในเดือนเมทุกปีเป็นวันพระพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้ด้วยวิญญานอย่างยิ่ง^{๑๑}

ปัญหาการ หนังสือพิมพ์เป็นสิ่งใหม่ ยังไม่มีหลักและกฎหมายใด ๆ ที่จะควบคุมและจำกัด ขอบเขตเสรีภาพการแสดงทัศนะของนักหนังสือพิมพ์เลย พระจอมเกล้าฯ จึง

^{๑๑} ไทยน้อย (นามแฝง), พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พระบิดาแห่งหนังสือพิมพ์ไทย, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ เนื่องในงานสถาปนา ๑๐๐ ปี นายเสลา เรขะรุจิ ณ สถานสถานวัดศรีเทพ วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๒๐, หน้า ๖.

คำรึกคิดหาวิธีการขึ้นมา เนื่องจากพระองค์ทรงทราบว่าหนังสือพิมพ์ก่อกำเนิด ในยุโรป และหมอบรัดเลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งหนังสือพิมพ์ขึ้นในประเทศไทย ดังนั้นจึงมีกระแสรับสั่งให้ถามหมอบรัดเล เกี่ยวกับหลักปฏิบัติของประเทศยุโรปและอเมริกาเกี่ยวกับเรื่องหนังสือพิมพ์

เพื่อให้มองเห็นสภาพและ ปัญหาหนังสือพิมพ์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้แจ่มกระจ่างชัดยิ่งขึ้น จึงขอยกความในจดหมายเหตุแห่งชาติ สมัยรัชกาลที่ ๔ สมุดไทยคำ เส้นดินสอขาว ดังต่อไปนี้

“ด้วยมีพระบรมราชโองการมารพระ บัณฑิตสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คำรัสสั่งให้ ๖ ข้ำ ๖ ปฤกษาหาฤๅไต่ถามท่านว่าการกฎหมาย อย่างธรรมเนียมหัวเมืองที่เป็นเมืองเรียบริ้อยแลแยกคาย ที่เรียกสิวลีโดยเขต แลเอนไล่ตเรคณาแลน คือเมืองต่าง ๆ ในยุโรปและยุโรปในทิศเทศอเมริกา ซึ่งเป็นการรู้เห็นทั่วไปมาก ๆ ว่าชอบว่าควรว่าเคยประพฤติมา ในสิ่งบางสิ่ง การบางอันที่ในกรุงเทพ ฯ นี้ แต่ก่อนยังไม่เคยมีไม่เคยประพฤติ ยังไม่มีกฎหมายสำหรับจะบังคับ จับเข้าไม่ถนัด ตัดสินสันนิษฐานเป็นแน่ไม่ได้ บ้านเมืองฝ่ายสยามบัดนี้ก็ติดต่อกับบ้านเมือง

อื่นใหญ่ ๆ ที่มีอำนาจมาก ที่มีลูกค้าเข้ามา ระคนปะปนอยู่ค้าขายแลทำการต่าง ๆ ซึ่ง เป็นอุปายจะได้ทรัพย์สิน และมีกงสุลมาตั้ง อยู่เป็นที่พึงแก่สับแยกเมืองนั้น ๆ ผู้ครอง แผ่นดินฝ่ายสยามเป็นเจ้าของเมือง เป็นชื่อ กลางอยู่ทุกชาวต่างประเทศ เมื่อมีเหตุใด ๆ เกิดขึ้น กงสุลเมืองนั้น ๆ ก็มาต่อว่าแก่ผู้ ครองฝ่ายสยาม แลทวงให้ว่ากล่าวแลทำตาม ประสงค์ การลงสิ่งที่เห็นชอบด้วยไม่สงสัย ยักว่าตามไปได้ ที่เห็นเป็นแน่ว่าควรจะบอก ได้ จะเถียงได้ก็ได้บอกและเถียงไปบ้าง ที่ ไม่เข้าใจถนัดจะตัดสิน สันนิษฐานยากนัก เพราะไม่มีกฎหมายฝ่ายสยามแลตัวอย่างเมือง นั้นแลเมืองอื่นเป็นที่อ้าง แผ่นดินสยามก็อยู่ ห่างจากแผ่นดินยุโรปแลอเมริกา การเลี้ยด แล กฎหมายต่าง ๆ หลายอย่างหลายประการ ในบ้านเมืองที่ใหญ่ที่เรียบริ้อยก็ไม่อาจจะได้ ความทราบทั่วถึงเลี้ยดลอลอถ้วนถี่เลย เพราะ ฉะนั้นเมื่อมีพระราชวิตกทรงสงสัยความไม่ ทราบพระราชหฤทัยถนัด ก็ต้องมีพระบรม ราชโองการคำรัสให้ ๖ ข้ำ ๖ ไต่ถาม ท่าน เพื่อจะได้ข้อกฎหมายสำหรับบ้านเมืองนั้น ๆ ฤๅกฎหมายกลางที่เรียกว่า เอนเตอร์นาแน- นาลอ ที่กันทั้งปวงจะเห็นพร้อม ๆ กัน ฤๅ การเป็นตัวอย่างในเมืองนั้น ๆ ท่านทราบ

อย่างไรเห็นอย่างไร ของได้คิดข้อกฎหมาย
 ฤษความยืนยันมาให้พอสนนิษฐานได้ ซึ่ง
 มีพระบรมราชโองการให้หาฤาครั้งนี้ถือว่า
 ด้วยมีผู้ตั้งโรงทำหนังสือพิมพ์เก็บเอาความ
 เมืองนี้แลเมืองอื่น ๆ แล้วใคร ๆ ก็บ้างร้าย
 บ้างต่าง ๆ ไป เช่นเห็นอยู่ในหนังสือพิมพ์ที่
 มีชื่อนั้น ๆ ในเมืองนั้น ๆ โรงทำหนังสือ
 พิมพ์อย่างนี้ในเมืองไทย แต่ก่อนหาเคยมีไม่
 พวกชาวอเมริกันบ้าง พวกลูกค้าอังกฤษบ้าง
 มาคิดขึ้นว่าจะทำได้ลงพิมพ์เป็นหนังสือไทย
 ซอขายไปแต่ก่อนก็มีบ้าง ที่เป็นแต่เขียนเป็น
 หนังสืออังกฤษทุก ๆ ๗ วัน แล้วส่งกันอ่าน
 ต่อ ๆ กันไป แลลอกก็เก็บไว้ว่า เมื่อมี
 โรงพิมพ์แล้วจะลงพิมพ์ ครั้นการนานมาก
 เจียบหายไป และที่ตั้งโรงพิมพ์เสื่อมแถม
 แลบางกอกกรีคเตอร์ ซึ่งตั้งติดต่อกันใหม่
 ในสองปีสามปีมานี้โรงพิมพ์เสื่อมแถมก็
 เลิกหลุดไปแล้ว ยังคงแต่บางกอกกรีคเตอร์
 ที่ทั้งฉบับอังกฤษ ฉบับไทยทุก ๆ ถึงเดือน
 ก็หนังสือพิมพ์เช่นนี้ ก็เห็นมีทุกบ้านทุกเมือง
 คือเมืองเดิมของยุโรป แลอเมริกาก็มี เมือง
 กอลอนีต่าง ๆ ก็มี เมืองของผู้อื่นซึ่งเป็นท่า
 ค้าขายใหญ่ ชาวต่างประเทศเข้าไปตั้งค้าขาย
 ของอยู่มาก อย่างเมืองจีนชาวต่างประเทศ
 ก็ไปตั้งโรงทำหนังสือพิมพ์ขึ้นก็มี ก็หนังสือ
 พิมพ์เมืองใด ที่คนเป็นสัปเยกเมืองนั้นตั้ง

ทำขึ้นเอง เจ้าของเมืองเป็นเจ้าที่ด้วย เป็น
 เจ้านายของผู้ทำหนังสือพิมพ์ด้วยก็เป็นใหญ่
 สิทธิเขาจะยอมให้ทำก็ได้ ไม่ยอมให้ทำก็ได้
 เมื่อยอมให้ทำจะให้อะไรก็ได้ ไม่ให้ว่า
 ไรก็ได้ ไม่มีใครขัดขวาง แต่ถ้าโรง
 พิมพ์เป็นของคนสัปเยกเมืองอื่นมาตั้งทำ เจ้า
 ของเมืองไม่พอใจจะให้โรงพิมพ์ดี จะห้ามเสีย
 ไม่ให้ทำอะไรได้ฤาไม่ได้

ข้อนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถ้าใน
 หนังสือสัญญาว่าไว้ ว่าการค้าขายอย่างไร
 ไม่เป็นที่ชอบใจเจ้าของเมือง ๆ จะห้ามเสียก็
 ได้ ชาวต่างประเทศที่มาอาศัยอยู่ต้องทำตาม
 ถ้าในหนังสือสัญญาว่าไว้ให้ชาวต่างประเทศ
 ทำการต่าง ๆ ตามอาหาญ เว้นไว้แต่การ
 ที่กฎหมายเมืองนั้นเคยห้ามมาแต่เดิม แลการ
 ที่เจ้าของเมืองกับกงสุลเมืองนั้น ๆ พร้อมใจ
 กันกับผู้ครองแผ่นดิน บัญญัติห้ามขึ้นจึงจะ
 ห้ามได้ บัดนี้ กฎหมายฝ่ายไทยว่าด้วย
 โรงพิมพ์ก็ไม่มี เพราะเป็นของไม่เคยมีใน
 เมืองนี้ ถึงในสัญญาต่างประเทศทุกฉบับก็
 ไม่มี มีแต่ยอมให้ชาวต่างประเทศมาตั้งอยู่
 ทำมาหากินโดยอาหาญ ก็พวกโรงพิมพ์ตั้ง
 ทำกันขึ้นในบ้านเมืองก็ยังไม่ได้เสียอะไรแก่
 เจ้าของเมือง เป็นแต่เมื่อแรกตั้งเอาหนังสือ
 พิมพ์มาถวาย มีพระบรมราชโองการดำรัส

สั่งว่ามาตังทำขึ้นในบ้านเมืองนี้ ก็ให้ถวายทุก
คราวพิมพ์ไปอย่าให้กิดราคา หนังสือพิมพ์
ที่ถวายมาทุกคราวพิมพ์นั้น ให้เข้าใจว่าเป็น
เสียภาษีแก่บ้านเมืองเด็ก เมื่อมีรับสั่งไป
ดังนี้ พวกโรงพิมพ์ทั้งสองพวกก็ยอม พวก
โรงพิมพ์สกรุดแทม นั้น ยอมจริง ๆ ไม่
ได้มาทวงเอาเงิน แต่พวกบางกอกรีคอเตอร์
นั้น เมื่อครบปีแล้วมาทวงเอาเงิน ๕๐ เหรียญ
เสศ ไม่อยากจะทรงถึงเคียงด้วยเงินเล็กน้อย
ไหน ๆ หนังสือก็รับมาแล้วก็พระราชทานไป
ภายหลังโรงพิมพ์นั้นเอาชื่อผู้ให้เงินแลไม่ให้
เงินไปลงพิมพ์ประกาศโพชนาหมคไม่ว่าใคร
ตั้งแต่พระเจ้าอยู่หัววังหลวงไป วังนำลงไป
ลงชื่อหมดว่าท่านผู้นั้นผู้นั้นให้แล้ว ท่านผู้นั้น
ผู้นั้นยังไม่ได้ให้ อนึ่งตามกฎหมายบ้านเมือง
นั้น ๆ ในยุโรป แลอเมริกา การอย่างไร คำ
อย่างไร ควรผู้ครองแผ่นดินจะห้ามไม่ให้ลง
พิมพ์ มีฤาไม่ อนึ่งถ้าลงพิมพ์ที่จริงไป ควร
จะให้มิโทษอย่างไร การทั้งปวงยังทรงพระ
สันนิษฐานไม่ถนัด จะใคร่ทราบกฎหมาย
อย่างธรรมเนียมที่ว่าด้วยโรงพิมพ์ของเมือง
นั้น ๆ

ก็เลหนังสือพิมพ์มีผู้ตั้ง เช่นโรงพิมพ์
ทำขายในที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่กำข่าวขายนั้น ๆ
เมื่อจะมีผู้ถามว่าจะประโยชน์แก่บ้านเมือง

แลคนเป็นอันมากฤาหาไม่ ถ้าจะถามขึ้นอย่าง
นี้คนเป็นอันมากชอบใจไม่ต้องกัน ลางคนก็จะ
แคะก่อนโทษขึ้นว่าไปต่าง ๆ บ้าง แต่เห็นจะ
น้อยตัว ผู้ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์นั้นจะมีมาก
เจ้าบ้านผ่านเมืองนั้น ๆ เขาจึงยอมให้มีผู้ทำ
แลมีผู้ไปผูกขาดรับซื้อเป็นอันมาก ด้วยทำให้
เขาแรงคนที่เขียนหนังสือฝากถึงกัน เพราะ
ในหนังสือพิมพ์นั้นสารพัดจะมีว่าลงไว้ด้วย
ราคาซื้อขาย แลข่าวเรือเข้าออกมาไป แลชื่อ
ห้างชื่อร้าน แลกำหนดนัดหมายบังคับบัญชา
ผู้เจ้าของเมืองแลคนในเมืองนั้น ๆ อย่างไร
แลข่าวเกิดข่าวตาย ข่าวร้ายข่าวดี ของผู้ที่เป็น
สำคัญ ๆ ในเมืองนั้นฤาเมืองอื่น เขาก็มาลง
ในหนังสือพิมพ์นั้น เพราะจะให้ชอบใจผู้ซื้อ
ที่มีประสงค์ต่าง ๆ ใครจะใคร่บอกกล่าวข่าว
คราวอย่างไรกัน เขียนไม่ทันฤาเกียจคร้านที่
จะเขียน เขาก็ซื้อหนังสือพิมพ์ไปลงกาซิด
หมายในที่ที่จะต้องส่งไปให้กันอ่าน ถึง
ความจะไม่จริงอยู่บ้าง เขาก็วงกาแก้ไขเล็ก
น้อยให้กัน ไปตามชอบใจแลความรู้ของเขา
ผู้ที่ไม่ชอบเห็นหนังสือพิมพ์ว่าเป็นโทษนั้น
แต่ผู้ที่มีความคิดความอ่านจะใคร่สอนถ้อยปิด
ความอันใด ๆ ของตัวฤาของผู้อื่น มิให้อื้ออึง
กลัวต้องอายอดุสน คนพวกนี้แลจะไม่ชอบใจ

หนังสือพิมพ์ ก็เมืองสยามยังเป็นเมืองร-
 ะยาวรุงรัง สิ่งของทั้งปวงน่าทึ่งยิ่งมากกว่า
 น่าชม กิริยาผู้คนชาวบ้านชาวเมืองก็ไม่เรียบ
 ร้อย การชว่มามากกว่าการดี ผู้ครองแผ่นดิน
 ก็มีอำนาจน้อย จะกดขี่ราษฎรของตัวให้ดีขึ้น
 โดยเร็วก็ไม่ได้ หนังสือพิมพ์บางกอกกรือคอคเตอร์
 ที่เป็นหนังสือไทย เมื่อกล่าวถึงความเมือง
 อื่นที่ไกลๆ คือ เมืองจีน เมืองญวน เมือง
 เบตาเวีย เมืองสิงคโปร์ เมืองเกาะหมาก
 เมืองพม่า คนที่มีฐานะยากลำบากใจในชาว
 ราชการ ก็จะพอใจฟังอยู่ข้างจะมีผู้อยากฟัง
 หลายคน ฤๅที่ด้วยความรู้วิชาเดือนดินรบบิน
 ฟ้าของประหลาดต่างๆ ก็จะมีผู้พอใจฟังมาก
 เหมือนกัน แต่ถ้าหนังสือพิมพ์นั้นเล่าถึงข้อ
 ราชการบ้านเมืองข้างยุโรปและอเมริกา—ถึงว่า
 ไปยาว ผู้พอใจจะอ่านนั้นก็มันน้อย เพราะจะ
 สังกะความต่อหน้าคิดหลัง ความรู้เก่าก็ไม่มี
 มา จะจำชื่อคนชื่อเมืองก็ไม่ได้ถนัด โดย
 กระบวนราชการแลกฎหมายแผ่นดินถึงดีเป็น
 ที่ยิ่ง ผู้ครองแผ่นดินสยามมีอำนาจน้อย อยู่
 ห่างไกลจะเลี่ยนตามเอาเป็นคติก็ไม่ได้นัก
 หนังสือพิมพ์ที่ลงเป็นไทยนั้น เมื่อว่าถึงการ
 เมืองนี้ ก็มีแต่บันทึกเตียนทั้งนั้น ไม่มีว่าดี
 ตั้งแต่เจ้าแผ่นดินลงไปถึงเสนาบดีแลขุนโร
 ขุนศาล ถูกลินทาทั้งนั้นแทบทุกฉบับ ฤๅอย่าง

หนังสือมีแต่แค่เตียนให้เสีย เงินทอง สร้างนั
 ทำนี้ ส่งให้ลงทุนทำทางรถไฟให้ใช้ เตะแล
 แกรฟซ่าซากเข้าๆไป จะมีคนอยู่บ้างแต่บอก
 นัคขายเลหลัง ของแลบอกชื่อเอนเซเนีย
 บอกชื่อเจ้าของอูเรือให้คนรู้แห่งรู้จักได้ไปหา
 ง่าย ๆ ที่ตีพิมพ์เป็นอังกฤษนั้น ฝ่ายไทยผู้
 เจ้าของเมืองจะอ่านได้ก็น้อย ใจความใน
 หนังสือพิมพ์ตีเป็นอังกฤษนั้นเมื่อว่าถึงเมือง
 ไทยแล้วก็เตียนทั้งผู้ครองแผ่นดิน ทั้งการ
 ศาสนา มากยิ่งไปกว่าที่แต่งเป็นไทยอีก ถึง
 ในหลวงเสด็จไปพระราชทานเพลิงเย็นจนคำ
 ก็เอาไปนินทาในหนังสือพิมพ์ ก็ถ้าฝ่ายไทย
 จะคิดถึงตัวแลคิดถึงเมืองที่เอาไปตีเตียนอยู่
 เป็นนิตยอยู่ในหนังสือพิมพ์แล้วก็ไม่อยากจะ
 ให้มีโรงพิมพ์ตีพิมพ์ขายในบ้านเมืองของไทย
 เลย เพราะจะทำนุบำรุงบ้านเมืองเปลี่ยนจารีต
 แลธรรมเนียมแลลัทธิศาสนา แลจะประพฤติ
 เองแลให้คนอื่นประพฤติให้เป็นที่ชอบใจแก่
 พวกโรงพิมพ์กล่าวสรรเสริญนั้นไม่ได้ ถึงจะ
 กล่าวสรรเสริญบ้างก็มีแต่ว่าเจ้าแผ่นดินต้น
 ของประหลาดแลมั่งมีเงินทองมาก ไครๆให้
 ทำอะไรก็ทำง่าย การก็ไม่เป็นที่ชอบหุฝ่าย
 ไทยเลย แต่ชาวต่างประเทศที่มาอยู่ในเมือง
 นี้ก็ตีเมืองอื่นก็ตีเหนจะพอใจอ่านอยู่มากกระ
 มั่ง จึงมีผู้ไปผูกขาดซื้อให้กำลังให้ทุนรอน

ทำไม่ได้แลมีกำไรเป็นที่ยินดีบ้าง ก็โรงพิมพ์
ไม่เป็นคุณแก่เจ้าของบ้าน เจ้าของเมืองอย่าง
นี้ อยากจะใคร่ห้ามเสียไม่ให้มี แต่กฎหมาย
ฝ่ายไทยที่จะเป็นกำลังให้ห้ามก็ไม่มี ข้อสัญญา
กับต่างประเทศจะให้กำลังให้ห้ามก็ไม่มี เมื่อ
เป็นดังนี้เจ้าของเมืองจะห้ามได้ฤๅไม่ได้? ถ้า
ว่าไม่ได้แล้วจะขอเอาภาษีเป็นค่าที่ที่ทำบ้างจะ
ควรฤๅมิควร? อนึ่งความอย่างไรจะควรห้าม
ได้ ความอย่างไรจะห้ามไม่ได้ ถ้าโรงพิมพ์
ว่าอย่างไรควรจะให้ร้องแก่งงสุลเมืองนั้นๆ
ที่โรงพิมพ์นั้นขึ้น ให้เขาทำโทษฤๅปรับไหม
ให้? เพราะไต่ถามเมืองอื่นที่เขาปรับโรงพิมพ์
มีอยู่บ้าง อนึ่งถ้าโรงพิมพ์กล่าวติเตียนเจ้า
แผ่นดินที่มีอำนาจใหญ่ ฤๅผู้รับใช้ของเจ้า
แผ่นดินเมืองอื่นที่เป็นเมืองไมตรีแลมีอำนาจ
ใหญ่นั้น ด้วยเหตุใดๆ ต่างๆ ลงอย่างซึ่ง
เกี่ยวข้องกับผู้ปกครองฝ่ายสยาม เมื่อความ
เล็กแล้วกันเก็บเอาไปบ่นไปว่า จนพวกผู้มี
อำนาจใหญ่เขาสงสัยผู้ครองฝ่ายสยามว่าไปยุ
พวกโรงพิมพ์ให้ลงพิมพ์ว่าสบประมาท เขา
เขาเฝ้ารบกวนผู้ครองฝ่ายสยามซึ่งเป็นเจ้าของ

ที่โรงพิมพ์ให้ได้รับความลำบากต่าง ๆ ผู้ครอง
ฝ่ายสยามควรจะทำอย่างไร ถ้าเห็นว่าควร
จะให้ฟ้องแก่งงสุลของพวกโรงพิมพ์ กงสุล
ของพวกโรงพิมพ์จะเข้ารับเลี้ยงแทน ยก
ความลำบากของผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยามให้
พ้นไปจะได้ฤๅไม่? กฎหมายอย่างธรรมเนียม
ในยุโรปแลอเมริกาว่าด้วยโรงพิมพ์ใน
ข้ออย่างนี้จะมียังไรจะควรอย่างไร ขอท่าน
จงคิด จงจด จงชี้แจงมาให้เข้าใจ"^{๑๘}

อย่างไรก็ดี สมัยรัชกาลที่ ๔ วิธีการ
ควบคุมหนังสือพิมพ์ที่ดีที่สุดได้เกิดขึ้นแล้ว
นั่นคือการฟ้องร้องต่อศาล ให้ศาลพิจารณาลง
โทษหนังสือพิมพ์ ถ้าหากไปละเมิดสิทธิ
เสรีภาพของผู้อื่นดังเช่นกรณีหมอบรัดเลถูก
ฟ้องร้องฐานหมิ่นประมาทโดยกงสุลฝรั่งเศส
การลงโทษปรับครั้งนั้น นักหนังสือพิมพ์
เช่นหมอบรัดเลไม่มีเงินจ่ายค่าปรับเพียงพอ
ร้อนจนพวกเพื่อนมิชชันนารีต้องเรียกรับเงิน
ช่วยเหลือ

วิธีการฟ้องร้องต่อศาลเป็นวิธีการ
หนึ่ง ซึ่งไม่กระทบกระเทือนต่อเสรีภาพของ

^{๑๘} อาไฟ จันทรจิระ (เรียบเรียง). พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์เป็นครั้งแรก
ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบรรลือ จันทรจิระ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสสวรวิหาร วันที่
๒๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕. หน้า ๓๓-๓๔.

หนังสือพิมพ์ ขณะเดียวกันก็ยังเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น จะเห็นได้จากอีกตัวอย่างหนึ่งคือ หมอสมิธ ได้ออกหนังสือพิมพ์ สยาม วีคลี่ แอดเวอร์ไทเซอร์ (Siam Weekly Advertiser) ในปี ๒๔๑๑ ช่วงเริ่มแรกของรัชกาลที่ ๕ หนังสือพิมพ์เล่มนี้ออกเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปี ๒๔๒๙ เหตุผลแห่งการยุติกิจการหนังสือพิมพ์ เนื่องจากหมอสมิธปากกาคมกริบเกินไป จึงถูกกหบดีมั่งคั่งของไทยฟ้องร้องและเป็นฝ่ายปราชัยต้องเสียค่าปรับ อีกทั้งท่านเห็นว่าการทำหนังสือพิมพ์ในเมืองไทยไม่ปลอดภัยพอ^๕ ขึงเขยจันโรงขนศาล

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เสรีภาพหนังสือพิมพ์เหลือนั่น เนื่องจากหนังสือพิมพ์เป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทย ขณะนั้นยังไม่มีคนไทยรู้หลักการทำหนังสือจริงๆ บทลงโทษเมื่อมีการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นยังไม่มี ปัญหาสิทธิชนหนังสือพิมพ์ไทยยังไม่รู้เรื่อง ก่อให้เกิดการละเมิดกันมากมาย คนไทยไม่รู้รัฐธรรมนูญปฏิบัติในต่างประเทศ เมื่อเกิดปัญหาหมิ่นประมาทในตอนแรก ๆ ยังไม่รู้ว่าฟ้องร้องต่อใคร สภาพสิทธิออกนอกอาณาเขต^๕ หนนพวkmix ชันนารี ทำให้ทางการไทยยากลำบากใจในการจัดการปัญหา และสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์สมัยนั้นเป็นสิทธิเสรีภาพของชาวต่างประเทศและเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงของไทยนั่นเอง ©

อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ยินดีพิจารณาบทความ บทความ และข้อเขียนวิชาการ
ด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิจิตรศิลป์ จากสมาชิก
และผู้อ่านทุกท่าน